

KATARIN X'TAF BIL-LATIN?

Habbatt qajl qajl il-bieb ta' Katarin, imma hadd ma wegibni. Kien waqa' dlam cappa taqtgħu b'sikkina; l-ebda tieqa ma kienet għadha tarmi ħajta dawl; biss 'l hawn u 'l hinn kienu jidhru xi fanali mnewmna qishom rwieħ għassiesa jew mniegħel mherwla qegħdin jatu s-salt biex jaqbzu minn mal-kantunieri tal-ħitan imcaqalqa.

Habbatt aktar qawwi, għax bħal twaħħaxt, u, billi kienet kesħa tidħol gol-għadam, rassejt il-glekk madwari, tallajt il-għonq u qabbadt sigarett, li kont għadni kemm iddubbajt dak il-ħin, u qgħadt bis-sabar kollu nistenna xi hadd jiftaħli. Kont sa nargħa' nħabbat, xħin smajt bħal ħoss imkaxkar ta' passi tqal. Għaraft malajr li x-xwejħa Katarin kienet safaħħar niezla tiftaħ.

Ma din ix-xwejħa kont inħobb kull tant inqatta' xi siegħa npaçpaç, issa fuq ħaġa, issa fuq oħra. Kellha ħabta ssammarni fuq sigġu nismagħħa tgħidli l-ħajja ta' nannieti. Dawk žmenijiet; il-lum kollox waqa' borra; kollox tilef il-ħajr! Hekk kienet taħseb Katarin. Post ħwejjeg oħra kienet toqgħod tgħidli x'saħta kien fiha omni meta kienet għadha xebba; kemm kienet imqarqça; kemm tbellhet fi žmienha; u dan, ingħid is-sewwa, kien iġħagġibni, għax 'l omni dejjem nafha rżina fl-imġiba tagħħa; imma ħsibt u fhimt li, kos, in-nisa kollha jsiru jixbħu ftit jew wisq lis-sorijiet, wara li jkunu għamlu tagħħom bħala

xebbiet. U, tabilhaqq, ommok bhāl ommi, serja kemm hi serja, darba kellha moħħa fuq il-werqa, ittajjret, tbellhet, iġġennet, w iżżewwġet biex sallbet lil missierek.

Ċaqlem, ċaqlem, fl-aħħar niżlitu t-taraġ tas-setaħ u l-bieb infetaħ. Fid-dawl tal-musbieħ li kellha fl-imbarr din ix-xweġħa kienet tidher li saħħitha naqset, għalkemm fommha dejjem jibbissem. Xhin rātni, għall-ewwel, damet ftit thares lejja, u xhin fl-aħħar għarfitni, "jabbni min hawn, ruħi qalbi," għajjtet, "gie jarana Fredu, bin is-sur Karm. Idhol, ibni. Illum għandi hawn lil Dun Gejt. Tafu, he, lil Dun Gejt? Hu jafek sewwa, sikwit isemmik; miġbud wisq lejkom, billi darba kien surmast tal-latin ta' missierek. Mhux biss, lil missierek għallmu l-għajnuna tal-quddiesa meta, ruħi qalbi, kien għadu tifel ċkejken, jilbes ta' abbati. Dak żmien", issoktat tgħid fuq il-waqt li tebqet il-bieb u qabdet qajl qajl it-taraġ tas-setaħ, "dak żmien. Kemm kienet tixraq lu s-suttana u dik il-bjuda ta' spellizza li kellu! Iċ-ċirka biss kienet tonqsu. Imma ma kienx mn'Alla. Halla bis-sliem, iżżewwġ l'ommok, wil-Bambin tah lilek. Eh! għal missierek staqsi lili; kien għadu tifel żgħir meta jien kont sirt xebba ġmieli. Niftakar li dik il-ħabta kont bil-ġlied id-dar, għax ma redunix nieħu l-Paċikk tal-Qorru. Kollox iġħaddi. Imma l' missierek għadni niftakru tfal, wiċċu wiċċ il-hawħa mlewna, mimlija. Għajnejh żewġ kwiekeb gerrejja, kif kont ngħanni lil Paċikk tal-Qorru, Alla jaħfir lu, meta kont nirgħa n-ngħaġ qrib ir-razzett tagħhom. U xagħru, mbaġħad! kont inħobb immelli-shulu, norbothulu toppu b'żagarella biex nidħaq, jew inġegħid-hulu bhāl ta' tifla, għax kien jinżillu sa spalleħh.

Sa dan il-ħin konna tlajna t-taraġ, qbadna s-setaħ u wasalna armajn quddiem l-għorfa tax-xweġħa Katarin, xhin, għad-dawl ta' lampa b'tubu mdaħħan, ilmaħt ġejj jilqagħni qassis imdaħħal fiż-żmien, xagħru gotni, għalkemm mimli, u fomm u qiegħed għal tbissima helwa ta' libeberija u mħabba. Kien ix-xweġħaħ Dun Gejt, is-surmast ta' missieri. "Merħba bik, sur Fred", sel-limli dan, "għaddi, darna qisha darek. Għaddi qatta' siegħa magħna għas-shana tal-kenur, nithaddtuba ftit. Barra l-lum kie-saħ, u għal min hu bhāl, xih għakka, il-ksieħ ta' min jibza' minnu." Hu u jgħid hekk, taptapli fuq spallejja, qabadni minn idejja u daħħalni ġewwa għas-shana tal-kenur li, biex inġħid is-sewwa, għall-ewwel hassejtha sa tifgani. Imma jien urejt li qiegħed għal qalbi f'dik is-shana tal-għorfa, u qgħadt bil-qiegħda hidejn Dun Gejt. Katarin, ftit imtertra bil-kesħa li hasset sa ma fetħitli, intasbet fuq senduq baxx, b'riglejha mserrħin fuq xkora nuħħala, u mgeżwra tajjeb f'xall sewdieni.

"U hekk, sur Fred; ġejt tarana?" qal bi tbissima helwa Dun Gejt, issa isħar saħtejn magħna, u min u hawn u ftit ieħor natuk bieqja baqta, tfettet bukkun fiħa, u Alla jgħinna. X'hemm aħjar minn hekk f'lejla kiesħa bhāl din?"

"Titħabtu xejn bija, Dun," wegħibt jien, "il-ġuħ ma jagħmelx

bija; wasalt sa għandkom għax xtaqt narakom. Tad-dar ġennuni biex nieħu l-barkom. Missieri, mbagħiad, mhux hief ighidli : sellili għal Dun Gejt, għidlu li l-għajnunna tal-quddiesa għadni ma nsejthiex. Bagħatlek borża tabakk ifuh, minn dak li tħobb int; u lil Katarin ommi bagħtetilha nofs tużżana mkatar tal-għażel.

Dun Gejt ried itir-bil-ferh; għal pipa tabakk tajjeb kien jagħmel kollox, u Katarin imbagħiad, ma ngħidu xejn, l-imkatar tal-għażel ferhiet bihom bhalkieku għadha xebba għaż-żwieġ.

"Hares, Dun Gejt," qbiżt jien wara ftit, bhalkieku kont insejt xi haġa, "ma nagħmlux mōd li dhalt fuqhom f'hin hażin? Forsi fixkiltkom f'xi haġa mingħajr ma naf. Ara li miegħi kollox igħodd; aħna hbieb, u miegħi mhemmx bżonn ta' kumplamenti żejda."

"U le," wieġeb ix-xwejjah qassis "aħna mal-hbieb biebna miftuh kull hin. Konna biss qegħdin ngħidu r-rużarju u, billi grizmejjja daqsxejn morda, kienet qiegħda tqasstu Katarin."

"Ara fixkiltkom," wegħibt jien, "komplu mela, jiena nistenna; minieħ mgħaġġel."

Katarin tbissmet, harket il-kuruna f'idejha, u "nistgħu nkompluh mela," qalet, "baqalna biss xi talbiet u l-litanija; dal-waqt inkunu miegħek." U dlonk lehen Katarin instema jfassal xi talb qasir, heġu bil-benna tal-kelma maltija, msahħra mit-tjieba ta' qalb nisranija. Kemm hu heġu u kbir lsen misseri-jietna fit-talb! Ta' dan kelli xhieda dik il-lejla. Imma f'daqqa waħda Katarin donnha ma baqgħetx f'siktha; bdiet il-litanija wil-kelma tat-talb ma kenitx kelma li qiegħda tifhimha. Minn lehinha għab id-dawl tar-ruħ, u floku, flok il-benna ta' lsienna, smajt kliem latin mgħawweġ barra minn kull xebh; latin li kellu jdahhaq l-angli li kienu jisimgħuh, fieragħ quddiem għajnejn Alla, bhā karfa mormija, għax ma jiftiehemx. X'għiltijiet koroħ li juru għażż fir-ruħ u fil-moħħ ta' min messu għallem aħjar lix-xwejjha Katarin!

"*Kilji lejsu!*" bdiet din bil-mōd il-mōd.

"*Kyrie eleison,*" wieġeb Dun Gejt, u hekk għall tlett darbiet. Imma lili ma nafx xi ġrali; naf li l-latin ta' Katarin għaraxli qalbi, hassejt li rrid nidhaq sa ma nistrieħ, imma bżajt li kont inwerwer ir-ruħ safja tagħha. U hekk bi lsieni bejn snieni żam-mejt id-daħq.

Imma f'daqqa waħda għaqdet. Bla ma qatt stennejtha, ġrali dak li ma ridtux jiġrili. Tifel imqareb, li ma kontx intbaħt bih, mindud kobba fuq għamra tiben, fettillu jmasħan daqsxejn innanna Katarin. "Nan," qalilha, "il-kilwa tal-Lewżu x'tidħol litanija, dik tajba għall-qali!" Lsieni ngħbed minn bejn snieni, u d-daħq ma stajtix inżomm.

Katarin miskina hmaret, tbeġhnet u tfixklet. "Qiegħed tara, hux, sur Fred," qaltli b'lehen miksar, "x'jagħmlulek it-tfal.

Dak Peppi ta' binti l-kbira, mindu dahħalnieh is-seminarju mhux hliet jurini kemm jaf bil-latin; u, jahasra, jghidli li ngħid l-ereżijiet fl-itanija. Il-bierah tani bikja, werwirni u bagħatni nqerr. Wahħalli f'rasi li kien haqqni naqa' fis-sewda talli, qal hu, zeblaht il-Madonna, għax fl-itanija għedt, bla ma naf x'ifisser: "*virgu infidelis*". Jahasra! jien l-itanija ngħidha bla ma naf xi tisser; jien naf bil-latin? Naf biss li Dun Ċikk, Alla jahfurlu, hekk għallimhieli, u jien bqajt ingħidha dejjem hekk."

"Mela tgħid l-itanija bhall-pappagall ta' Koli ta' Xofrin," reġa' qabeż hawn it-tifel mherwel "dak ukoll igħid xi kelma bl-ingleż; il-bierah smajtu jgħid waħda, ma nafx kif għallmuhie-lu, daqsxejn twila, imma toqgħod għalih: *Parrots make parrots, good-bye!*... Hekk qal il-pappagall, u minn dan kollu fehem daqs kemm fhimt int mil-litanija."

"Sikket ilsienek," qabeż hawn Dun Gejt, "għib ruħek sewwa, għax jibdielek, u bil-latin li taf xejn toqgħod tiddaqqaq, għaliex ma tafx daqskemm taħseb. X'taf tgħidli, ewwilla, fuq Ċiċerun, fuq Ċesri, fuq Lukrizju, fuq Kwintiljanu u bosta oħrajn, li min jaf kemm habbtuli rasi xi ħamsin sena ilu? Inbagħad, ftakar li Alla jgħolli ċ-ċekken, iħarbat u jwaqqa' l-kburi! Ara, mela, ja sidi! li ma targagħx biddieħaq bin-nanna!" U hawn Dun Gejt ħabat iqum fuq riġlejh, mistrieħ fuq għasluġ, qisu xi Habbar mibgħut mill-Mulej biex iwiddeb belt midinba. It-tifel, li kellu l-beżgħa tiegħu, trekken, għatta wiċċu bejn idejh, u, bi rkoptejh mtellgħin sa geddumu, ntefa' ħiemed għar-raqda twila tal-lejl.

"Kompli r-rużarju, Katarin," qal inbagħad ftit imghaddab Dun Gejt, "ħa nehilsuh bis-sliema."

Ingħid għaliha, biex ma nargħax nidħaq, għibt kewtiela li rrid inpejjep sigarru għal beraħ, u ħriġt fis-setaħ sakemm Katarin spicċat l-itanija, li minnha ma stajtx nisma' hliet xi bċejjeċ l'hawn u l'hemm. Dawn huma xi ftit milli l-aktar laqtuni: *Kawsomos eletizja* flok *Causa nostrae letitiae*, *Għas-sinjura divi-zjoni* flok *Vas insigne devotionis*; *Regina sigur saramhomlu* flok *Regina sanctorum omnium*; *Anglu dei ta' li spikata mundi* (1) flok *Agnus Dei qui tollis peccata mundi*, u bċejjeċ oħra bil-latin maħsus bil-formika!

Wara li Katarin temmet ir-rużarju, Dun Gejt sejjahli bil-leħen tiegħu mimli għalkemm xiħ, u ta' saħħa dghajfa. Domna xi nofs siegħa nlabalbuha, billejna lsienna. b'daqsxejn inbid, u jien, ingħid għaliha, il-qaleb baqta li tatni Katarin ma nofs ħobża tal-maħlut niżliliti għasel; waqt li l-gamar kbir u tond fil-kenur kien jarmi sħana li qallet il-ksieħ ta' barra għal kollox.

(1) Dan il-latin ma għawwigtux minn żniedi, imma ktibtu kif smajthom jgħiduh tas-sew in-nies tar-raħal li msieken, jagħmlu kif ighallmuhom. Għajb, jahasra, li ma jistgħux jifhmuha l-itanija, daqs kemm hi sabiħa!

Fost l-ohrajn, thadditna fuq is-sbuhija tal-itanija, in-nisga ta' tiffir u xbihat milquta li fiha. "Għax, kos" qal Dun Gejt "mhux la kemm issib xbihat hekk sbieħi għal Madonna." "Iva" qbiżt jien hawn "Dun, u għalhekk għandna nfittxu li lil dawk li ma jafux bil-latin, ighiduha bil-Malti, inghidu ahna nies tal-qatgħa u t-tagħlim ta' Katarin." Habibi l-qassis hakk rasu. "Ma nafx," wieġeb dan "naf biss li ilu jsir hekk minn żmien żemżem, dejjem bil-latin. Inghid jien id-drawwa issa saret xi haġa bħal liġi. Naħseb li aħjar tingħad dejjem bil-latin, imqar min ma jafx b'dan l-sien. Għall-inqas jien lil dawn dejjem hekk għal-limthom, u l-kotra ta' shabi wkoll. Hemm id-drawwa issa mhux la kemm tbiddilha." U hawn hakk moħħu bħal wieħed milqut minn xi hsieb gdid, bħal wieħed li ra l-waqgħa tal-argument tiegħu. Għandu jkun fi kliemi f'daqqa waħda ra bħal xaqq dawli!

Wara li donna niħadtu flimkien biċċa sewwa, tajthom il-lejl it-tajjeb, u tlaqt lejn dari f'dik il-lejla kiesha xitwija.

* * *

Kien ilni nistenna haġna lil tal-posta mħabba li kelli nirċievi xi gazetti li ridthom f'idejja. Kienu għaddew daqs tlett ijiem mil-laqgħa u t-taħdita li kelli għand Katarin, xhin gie tal-ittri. Flok il-gazzetti newwilli daqsxejn ta' ittra żgħira, bl-indirizz miktub bl-ittri kbar. Dak li ma kontx nistenna kienet ittra ta' habibi Dun Gejt li kienet tgħid hekk:—

"Habibi Fredu,

kos, wara li nfridna, qatt naħseb fuq dik it-taħdita li kellna dwar litanija. Hsibt u rajt li għandek raġun, wasalt biex nagħraf li min ighid l-itanija għandu jifhem xinh u jghid u għalhekk rajt li aħjar ikun li mil-lum il-quddiem flok '*Kawzonos eletizja*' jew '*Rigina sigur saramhomlu*', Katarin tibda tgħid '*Bidu tal-ferħ tagħna*' jew '*Sultana tal-qaddisin kollha*'. Għax kos, l-aṅgli li jwasslu l-itanija għand Sidna naħseb li jifhmu bil-malti wkoll. Ċara żejt, din il-haġa; xi tgħid, sur Fred? Meta hu hekk, taf x'ma nistax nifhem kif jien ridt daqshekk żmien biex insewwi dan il-għilt?

Għoddni dejjem b'habibek,

DUN, GEJT.

Fraħt b'din l-ittra, għax deherli li max-xwejjah habibi kien hemm magħqudin haġn'ohra minn shabu jwegħduni li mil-lum il-quddiem għandhom ighallmu l-itanija bil-malti wkoll. U f'qalbi nbagħad hassejt il-faraġ ta' wieħed li kien lahaq dmiru lejn Alla u Artu!

GUSÉ AQUILINA

[Għandna żewġ litanji bil-Malti, waħda, l-aktar mexxejja, hi traduzzjoni tal-latin, u l-ohra, li f'it jafuha, hi traduzzjoni b'tifsir magħna, hekk: *Int il-torri ta' David, li l-egħdewwa ma jistgħux għalih; Int il-tempija tal-għaref Salamun, li di u thegħeġ bid-deheb u bin-nar tal-imħabba l'Alla; Int il-Kewkba ta' fil-ghodu li tħabbarna bil-migja tax-xemx tal-grazja*]

Nota tad-Direttur